

Yazar: Ahmet Kerim Gültekin

Güruh-u Naci Raa Haqi'de (Dersim Aleviliğinde) Yaratılış Mitosu

Yayın Tarihi: 5 Ekim 2025

Özet

Raa Haqi'de (Dersim Aleviliği ya da Kürt Aleviliği olarak da adlandırılmaktadır) Yaratılış Mitosu, Dersim Aleviliğinin kozmolojik kuruluşunu anlamak açısından temel bir anlatı ve semboller evreni sunmaktadır. Bu mitos, Alevi-Bektaşî gelenekte bilinen “Güruh-u Naci” ve “Şit” anlatılarıyla benzerlikler taşıırken, Dersim kültürel coğrafyasına özgü anlam dünyası içinde farklılıklar da gösterebilmektedir. Bu maddede ele alınan, Erdal Gezik'in (2022, 363-88; 2009, 4-34) derlediği Pir Nesimi Kılagöz'e ait versiyonlar (Mircea Eliade'nin kozmogonik mit ve kutsal tarih kavramsallaştırmaları ve Joseph Campbell'in kahramanlık ile dönüşüm motifleriyle birlikte okunduğunda), sadece az bilinen Raa Haqi kozmogonisine ışık tutmakla kalmamakta, aynı zamanda, Dersim'e özgü kutsallık tasavvurunu ve bu temelde birleşen insan-maddi dünya ilişkisini anlamak içinde önemli bir çerçeve sunmaktadır. Nihayetinde, jiare (kutsal mekân) inanç ve pratiklerini de şekillendiren bir düşün dünyasını yansıttığı düşünülebilir (Gültekin 2019; 2025a; 2025b).

Mitosun merkezinde, İbrahimi dinlerdeki Tanrı motifinden farklı olarak, Haq, melekler (özellikle Cebrail ve Melek Tavus), Âdem ve Havva'nın yanı sıra Naciye, Şit, Naci ve onların soyundan gelen “Güruh-u Naci” (Ocaklar ve talipler topluluğu) yer almaktadır. Bu soy, Alevi-Bektaşî inanç sisteminde kurtuluşa erecek (veya kurtulmuş/aydınlanmış) yetmiş üçüncü topluluk olarak tasavvur edilmektedir. Böylelikle Aleviler, kendilerini diğer 72 “fırka”nın (yani geri kalan bütün milletler/kabileler/topluluklar) ötesinde, “ışığın ve hakikatin taşıyıcıları” olarak tanımlamaktadır.

Raa Haqi versiyonlarında dikkat çekici noktalardan biri, ikilik (çiftlik) ilkesinin kozmolojik bir yaratıcı düzen olarak vurgulanmakta oluşu ve “musahiplik” gibi sosyal kurumların bu kozmolojik arketipten türetilmesidir. Bu mitos, Dersim kozmogonisindeki Batın (görünmeyen) Zahir (görünen) evrenler arasındaki geçişleri ve aktörlerini -ilk temsilcileri itibarıyla- açıklayan bir köprü işlevi de görmektedir. Böylelikle, kutsal mekânlar (jiare) ve rüyalar aracılığıyla gündelik hayatın karar süreçlerine yön veren bir insan-dışı-aktörler-dünyası epistemolojisi üretmektedir. Dolayısıyla Raa Haqi'de yaratılış mitosu, yalnızca bir inanç anlatısı değil, aynı zamanda Dersim Aleviliğinin tarihten güncele kolektif kimlik tahayyüllerini, duygularını, anlam kalıplarını, söylem ve

pratiklerini kurucu sembolik temsiller bağlamında inşa eden bir arketip karakterler ve anlatılar toplamı olarak da okunabilir.

Giriş

Raa Haqi'de yaratılış mitosu, Dersim Aleviliği'nin kozmolojik düşüncesini, kutsal tarih anlayışını ve toplumsal kurumlarını birlikte açıklayan bir temel anlatı kümesi olarak değerlendirilebilir. Bu anlatılar yalnızca evrenin ve insanın “nasıl” var olduğuna dair bir kozmogoni sunmakla kalmamakta; Batın-Zahir diyalektiğini, dinsel ve siyasal otoritenin tecelli biçimlerini ve toplumsal düzenin meşruiyetini de kurmaktadır. Saha verileri, sözlü gelenek ve dinsel şiirler (deyişler) bir arada okunduğunda, Dersim'e özgü varyantların Alevi-Bektaşî havzasındaki daha geniş yaratılış repertuvarıyla konuştuğu; fakat insan olmayan varlıklar arasındaki hiyerarşi (özellikle Haq, Cebrail ve Melek Tavus), “ikilik/çiftlik” vurgusu ve musahiplik kurumunun kozmik temellendirilmesi gibi unsurlarda ayırt edici bir çizgi geliştirdiği anlaşılmaktadır.

Bu madde, özellikle, Erdal Gezik'in (Seyyid Derviş Gevr Ocağından) Pir Nesimi Kılâgöz'den derlediği (Gezik 2022, 363-88 & 2009, 4-34) ve dört bölüm hâlinde sistematikleştirdiği uzun anlatıyı -Cebrail ile Melek Tavus'un merkezde olduğu kozmogoni; Âdem-Havva-Naciye; Şit ve peygamberler silsilesi; alegorik öğretiler ve kurumlar- Raa Haqi epistemolojisi (Gültekin 2025a & 2025b) içinden ele almaktadır.

Anlatıda Cebrail'in “akıl” ve “rehberlik” ile özdeşleşmesi, iki ilkesinin (ikilik/çiftlik) kozmik düzenin kurucu ilkesi olarak belirginleşmesi ve Haq, Cebrail ve -aynı bendende bulunan iki baş olarak- Muhammed/Alî'nin etkileşimleriyle Alevilerin ve diğer insan soylarının ortaya çıkışı, Alevi-Bektaşî yazılı külliyatındaki diğer şemalardan ayrılan özgün yerel farklar olarak işaret edilebilir. Bu genel çerçeve, Mircea Eliade'nin (1959 & 1963) kozmogonik mit-kutsal tarih ilişkisine ve Joseph Campbell'ın (1968a & 1968b) mitlerde dönüşüm/eylem motiflerine dair yaklaşımlarıyla birlikte okunduğunda, Dersim Aleviliği bağlamında, yaratılış anlatısının hem kozmik düzeni kurduğu hem de ritüel-toplumsal kurumlara (musahiplik, rayberlik, pir-mürşid hiyerarşisi) meşruiyet verdiği düşünülebilir.

Raa Haqi anlatılarında Gürûh-u Naci ve Şit/Naci figürleri, “kurtuluşa erecek yetmiş üçüncü topluluk” nosyonunu taşıyan ana eksenlerden birini oluşturmaktadır. Bu eksen, Alevi-Bektaşî dünyasında soy, nur ve esoterik bilgi (ilm-i Batın) hatlarını birbirine bağlayan bir kimlik kurucu mekanizma olarak işliyor görünmektedir. Söz konusu mit, Alevi-Bektaşî topluluklarının kendilerini “Muhammed-Ali nurunun taşıyıcıları” ve “doğru yolun sahipleri” olarak konumlandırmasına imkân sağlamakta; “ötekiler”i ise mitik

tarih terminolojisiyle tanımlayan performatif bir karşıtlık dili üretmektedir (Yüksel 2022, 307-330). Dersim varyantında bu kurucu soy anlatısı, Cebrail'in "ahiret kardeşi" kurumu üzerinden musahiplik ile doğrudan ilişkilendirilmekte; kozmik "ikilik" ilkesi, toplumsal düzlemde kalıcı bir ahlâkî-kurumsal bağa dönüştürülmektedir (Gezik 2022, 365-67 & 2009, 4-34).

Metodolojik olarak, Raa Haqi kozmogonisini çalışmak, yazılı Buyruk geleneğinde sınırlı yansımaları bulunan ve modernleşme ile kentleşmenin etkisiyle hızla zayıflayan sözlü bir hafızayı dikkatle çözümlemeyi gerektirmektedir. Alevilik Çalışmaları alanında hala Alevi kozmolojisine dönük çalışmalar sınırlı olup, çoğunlukla sosyal dönüşüm, diaspora ve Alevi siyaseti gibi konular hakimken, disiplinlerarası birikim ve birincil sözlü kaynakların derlenmesine duyulan ihtiyaç da sürmektedir. Bu madde, sözlü malzemenin sunduğu ayrıntıları, Dersim'in kutsal mekânları (jiare), rüya-tecrübe evreni ve Batın-Zahir geçişliliği ile birlikte okuyarak; ilerleyen bölümlerde yer alacak "Zahir ve Batın Âlemlerinde İkilik ve Otorite" başlığı altında, kozmik ikiliğin otorite dağılımı ve bilgi rejimleriyle nasıl eklemlendiğini tartışmayı amaçlamaktadır. Böylelikle yaratılış mitosu, yalnızca "başlangıç"ı açıklayan bir anlatı olmaktan çıkmakta; Raa Haqi'de dünya-insan-kutsal ilişkilerini kuran ve güncel pratiklere yön veren bir epistemoloji olarak konumlanmaktadır.

Kozmogoni ve Mitolojik Çerçeve

Raa Haqi'de yaratılış anlatıları, diğer pek çok kültürde olduğu gibi, yalnızca evrenin ve insanın "nasıl" varlığa geldiğini açıklayan kozmogonik mitler olarak değil, aynı zamanda toplumsal kurumların, sosyal yapının, kamusal statü ve rollerin, kutsal mekânların ve ahlaki düzenin kökenini kuran metinsel-olmayan sözlü "kutsal tarih" olarak işlev görmektedir. Mircea Eliade'nin (1959 & 1963) klasik ayrımına göre kozmogoni, yani evrenin yaratılışı, insan toplulukları için "mutlak başlangıç"ın ve dolayısıyla kutsal düzenin kaynağıdır. Her ritüel, her inanç ve her toplumsal kurum, bu başlangıca dönerek meşruiyet kazanır. Dersim'de anlatılan Raa Haqi yaratılış mitosu da bu işlevi yerine getirmekte; Haq'ın kudreti, meleklerin rolleri, Âdem ile Naciye'nin ve onların ardından gelen Gürh-u Naci/Naciye soyunun (yani Alevilerin) hikâyesi aracılığıyla hem doğa düzeni hem de sosyal ilişkiler için bir ilk model sunmaktadır.

Joseph Campbell'in (1968a & 1968b) mitolojiyi çözümleme biçiminde öne çıkan "kahramanın yolculuğu" ve "dönüşüm" motifleri de bu bağlamda önemlidir. Raa Haqi yaratılış mitosunda Cebrail'in ve Melek Tavus'un oynadığı roller neticesinde şekillenen olaylar zinciri, aynı zamanda insan ile kutsal olan arasında sürekli dönüşümsel bir köprü işlevi görmektedir. Campbell'in tarif ettiği üzere, mitlerde kahraman ya da kutsal figür, bilinmeyenden biline, kaostan düzene geçişi temsil eder. Dersim anlatılarında

Cebrail'in "akıl ve rehberlik" ile özdeşleştirilmesi, iki başlık bir varlık olan Ali ve Muhammed'le Cebrail'in, yine Cebrail'e ahiret kardeşi olması için yarattıkları Adem ve zamanla onun dünyaya indirilişi, Campbell'ın dönüşüm temasıyla örtüşmektedir. Böylelikle yaratılış, yalnızca başlangıç değil, insanın Batın ile Zahir arasında sürekli dönüşüm hâlinde olduğu bir süreç olarak algılanmaktadır.

Bu teorik çerçeve, yaratılış mitinin aynı zamanda bir "sosyal sözleşme" niteliği taşıdığını da işaret etmektedir. Eliade'ye göre kutsal mitlerin yeniden anlatımı, toplumsal varoluşu her seferinde yeniden kurar. Dersim'de yaratılış anlatılarının veya bu işlevi yeri getirecek ve Duzgı, Xızır, Munzur vd. büyük "wayır" kategorisindeki varlıklarla ilgili anlatılarda, cemlerde, muhabbetlerde ya da jiarelerde hatırlatılması da tam olarak bu işlevi görmektedir: topluluğun ahlaki kodları, kolektif belleği ve duyguları, sembolleri, davranış ve söylem kalıpları, otorite ilişkileri ve musahiplik gibi kurumlar, yaratılıştan itibaren belirlenmiş bir düzenin parçası olarak yeniden üretilir. Bu sebeple, Raa Haqi kozmogonisi bir "geçmiş anlatısı" değil, hâlen yaşayan ve toplumsal hayatın akışına yön veren bir epistemoloji olarak değerlendirilebilir.

Raa Haqi Mitlojisinde Yaratılış

Raa Haqi kozmolojisinde yaratılışın merkezinde yer alan kavram "Haq"tır. Bu kavram, İbrahimî dinlerdeki "Tanrı" ya da "Allah" konseptinden belirgin biçimde ayrılmaktadır. İslam, Hristiyanlık ya da Yahudilik'te Tanrı, dünyaya ve insana sürekli müdahale eden, yasaları belirleyen ve emirlerini bizzat yöneten aşkın bir otorite olarak tahayyül edilmektedir. Oysa Raa Haqi inanç sisteminde Haq, doğrudan emirler veren ve her şeye müdahale eden bir figür değil; varlığın kendisine sebep olan, evreni "başlatan" ve ondan sonra süreci Batın ve Zahir âlemlerinde işlev gören çoklu aktörlere bırakan ilk ilkedir. Bu noktada Haq, daha çok "sebep" ya da "kaynak" olarak algılanmakta; bir defa varlığı başlatan ve sonrasında kozmik düzeni kendi dinamiklerine teslim eden bir "ilke/kavram" niteliği taşımaktadır. Yaratılışın başlangıcında Haq'ın kudretiyle ortaya çıkan düzen, melekler (özellikle Cebrail ve Melek Tavus) aracılığıyla somutlaşır. Cebrail, Raa Haqi anlatılarında yalnızca vahiy meleği değil, "akıl" ve "rehberlik" ile özdeşleşmiş kozmik bir güç olarak görülür. Onun rehberliğinde Zahir âlemine ilk insan (Adem) indirilir ve Batın âlemindeki ilahi nizamla bağ korunur. (Ayrıca bkz. Gezik 2022, 363-88 & 2009; Çakmak 2013)

Bu ikili düzen içerisinde Melek Tavus, bazen Cebrail'in karşıtı, bazen de tamamlayıcısı olarak, kozmik dengenin devamlılığını temsil eder. Ardından Âdem'in Cebrail'e ahiret kardeşliği (musahiplik) temelinde yaratılışı ve ardından Zahir hayatın başlayabilmesi için Havva'nın yaratılışı (-ki Adem ve Havva'nın yaratılışı Cebrail ve iki başlı bir varlık olan Ali ve Muhammed'in eylemleriyle gerçekleşir); fakat özellikle Havva'nın Adem'den

daha fazla çocuk yapmak istememesi sonrasında yaşanan olayların sonucunda ilahi bir varlık olan Naciye'nin Cebrail tarafından Adem'e getirilmesi ve bu ilişkiden doğan Şit'in soyundan tüm peygamberlerin, Ocakların (ve de taliplerin), yani "kurtarılmış topluluğun" (ışık topluluğunun/hakikat topluluğunun) ortaya çıkması, Alevilerin ve diğer insanların "iki" ilkesine dayalı olarak çoğalmasının mitolojik temelini oluşturur. Bu ikilik, yalnızca biyolojik bir çift olmayı aşar; sosyal kurumlara ve ahlaki düzene aktarılan bir kozmolojik arketip haline gelir. Raa Haqi toplumunda musahiplik kurumu da tam bu arketipe dayanır: hiçbir birey tek başına tamamlanmış sayılmaz, her şey "ikilik" üzerinden meşruiyet kazanır. (Ayrıca bkz. Gezik 2022, 363-88 & 2009; Çakmak 2013)

Yaratılışın ilerleyen evrelerinde, Haq'ın doğrudan rolü iyice geri planda kalır ve Batın ile Zahir arasındaki ilişkiler, çeşitli kutsal figürler ve aktörler aracılığıyla yürütülür. Bunların başında Cebrail'in yanında Xızır, Duzgı (Kemerê Duzgı), Munzur, diğer "wayır" kategorisindeki jiareler ve Ocakların mitolojik ataları gibi karakterler gelir. Xızır, bu toplam içerisinde ayrıcalıklı ve üstün bir konuma sahiptir, sürekli dolaşan ve ihtiyaç anında ortaya çıkan kurtarıcıdır; Duzgı, Dersim'in koruyucusu olarak hem mitolojik hem de siyasal anlamda bir "bekçi" işlevi görür; Munzur, hem nehir hem insan hem de kurban metaforuyla Dersim'in kutsallığını taşır. Ocaklar ise bu kozmik otoritenin yeryüzündeki soyutlanmış biçimi, yani Haq'tan Batın aracılığıyla gelen kudretin Zahir'deki kurumsal karşılığıdır.

Böylece Raa Haqi yaratılış mitosu, Haq'ın "varlık sebebi" olarak evreni başlatıp süreci Cebrail, Melek Tavus, Xızır, Duzgı, Munzur ve Ocaklar gibi çok katmanlı aktörlere devretmesi üzerinden kendisini kurar. Dolayısıyla talipler Zehir'de hem Ocaklar hem jiareler (kişileştirilmiş kutsal mekanlar ve objeler) üzerinden kutsal olanla temastadır ve "yolu" bu kılavuzlarla yürürler -yani inancı bu aktörlerin rehberliğinde pratik ederler. Bu durum, inancın merkezinde tek ve sürekli müdahale eden bir (İbrahimi) Tanrı figürü yerine, çoklu ve devredilmiş otorite anlayışının bulunduğunu göstermektedir. Yaratılış anlatısı tam da bu nedenle, Batın ile Zahir arasındaki geçişliliği, ikiliği ve otoritenin çoklu dağılımını kuran temel kozmolojik model olarak işlev görmektedir.

"Güruh-u Naci" ve "Kurtuluş" Anlayışı

Raa Haqi yaratılış mitosunun en kritik düğüm noktalarından biri, Âdem ile Havva'nın çocuk sahibi olma sürecinde yaşadıkları gerilimdir. Alevi topluluklarında farklı versiyonlar olsa da özünde aynı tema işlenir. Anlatıların bir versiyonuna göre Havva, bir vakitten sonra artık Âdem'den daha fazla çocuk doğurmak istemez; bu durumda Adem bir jiareye (kutsal mekana) giderek Haq'la (kutsalla) konuşur; Cebrail devreye

girerek Naciye adlı (kadın) meleği getirir. Âdem ile Naciye'nin birleşmesinden Şit dünyaya gelir ve ondan türeyenler Aleviler olarak kabul edilir. Böylelikle Aleviler, kendi kökenlerini (72 millet olarak da tanımlanan) yalnızca biyolojik insan silsilesine değil, ilahi bir soya dayandırarak kendilerini diğer insanlardan ayırırlar. Bu kozmolojik farklılaşma, Aleviliğin merkezindeki “seçilmiş topluluk” anlayışını besleyen temel bir unsur olarak işlev görür. (Bkz. Çakmak 2010; Gezik & Çakmak 2010; Yüksel 2022, 307-30; Gezik 2022, 363-88 & 2009, 4-34)

Bu noktada “Güruh-ı Naci”, Alevi-Bektaşî inanç sisteminde “kurtuluşa erecek yetmiş üçüncü fırka” ile özdeşleştirilir. Geleneksel söyleme göre (Habil ve Kabil örneğindeki gibi) 72 fırka günahkâr olmuş, yolunu değiştirmiş, fakat yetmiş üçüncü fırka yani Güruh-u Naci “hakikatin yolunu” sürdürmüştür. Böylece Aleviler, kendilerini mitolojik köken üzerinden “doğru yolun ve hakikatin taşıyıcıları” olarak tanımlarlar. Bu inanç, Batın ile Zahir arasındaki ikili düzenin de bir yansımasıdır: Zahir’de tüm insanlık aynı biyolojik türdendir, fakat Batın’da yalnızca Naci soyunun taşıyıcıları kurtuluşa erme (yani Hakla bütünleşme) kudretine sahiptir (Yüksel 2022, 307-30; Avcı 2024, 262-273).

Dersim bağlamında bu mitolojik ayrışma, coğrafi kutsallıkla da uyumlu biçimde kurgulanır. Dersim’in “kutsal toprak” olarak tahayyül edilmesi, tıpkı Alevilerin diğer insanlardan ayrılışı gibi, mekânsal bir farklılık mantığına dayanır. Zahir âleminde Dersim, Anadolu’nun bir bölgesi olarak görünse de Batın’da burası Hakkın kudretini barındıran ve Cebrail, Xızır, Duzgı, Munzur gibi aktörlerin koruduğu ayrıksı bir coğrafyadır. Bu mekânsal ayrışma ile Naci soyunun Batın’daki seçilmişliği aynı mantıksal yapının parçalarıdır: hem topluluk (Aleviler) hem de mekân (Dersim) “öteki dünyadan” ayrılmış, kutsal bir farklılık kazanmıştır. Başka tabirle Dersim bir kültürel/kutsal coğrafyadır (Gültekin 2025a & 2025b).

Bu nedenle, Raa Haqi yaratılış mitosunda Naci-Naciye figürleri sadece bir soyun başlangıcını değil, Alevi kimliğinin temel kurucu argümanını ifade eder. Âdem ile Naciye'nin birleşmesiyle kurulan soy, Batın’da Haq’ın kudretini taşıyan bir hat, Zahir’de ise toplumsal düzenin ve farklılığın kaynağıdır. Dolayısıyla “Güruh-u Naci” fikri, bir yandan Alevilerin kendilerini diğerlerinden ayıran kutsal soyu açıklarken, öte yandan Dersim’in mekânsal kutsallığını da pekiştirir: Batın’daki kutsal soy, Zahir’deki kutsal toprağa tekabül eder. Bu kozmolojik ve mekânsal ikilik, Alevilerin tarih boyunca kendilerini “öteki” olarak görmelerine rağmen aynı zamanda “hakikatin taşıyıcıları” olarak tahayyül etmelerinin mitolojik dayanağını oluşturmuştur. Böylece yaratılış mitos, yalnızca bir başlangıç hikâyesi değil; topluluk kimliğini, mekânsal kutsallığı ve kurtuluş anlayışını birleştiren bütünlüklü bir inanç çerçevesi haline gelmektedir.

Zahir ve Batın Âlemlerinde İkilik, Otorite ve Dersim’e Özgü Bazı Aktörler

Raa Haqi inanç sisteminde yaratılış mitosu, yalnızca başlangıcı değil, Batın ve Zahir âlemleri arasındaki sürekli ilişkiyi kuran bir model olarak işlev görmektedir. Haq evreni “bir varlık sebebi” olarak başlatmış, fakat ondan sonra düzeni (önce Batındaki) Cebrail ve diğer kutsal aktörlere devretmiştir. Düzenin sürdürülmesi görevi Zahir’in ortaya çıkışıyla beraber, Şit’in soyundan ortaya çıkan Ocaklar silsilesiyle devam etmektedir. Öz olarak bu “devredilmiş otorite”, Raa Haqi inancının en belirgin özelliğidir: otorite tek bir aşkın varlıkta toplanmaz; Batın ve Zahir arasında paylaşılarak çoklu aktörler aracılığıyla sürdürülür.

Bu çerçevede ikilik (çiftlik) ilkesi, hem kozmik düzenin hem de toplumsal kurumların temelidir. Âdem ile Naciye’nin birleşmesinden türeyen soy, yani Alevilerin kökeni, bu ikiliğin kozmik modelidir. Toplumsal düzeyde musahiplik kurumu, aynı ilkenin Zahir’deki karşılığıdır: hiçbir birey tek başına tamamlanmaz, her şey “iki” üzerinden anlam ve meşruiyet kazanır. Böylece yaratılış mitosu, kozmik düzenle toplumsal düzen arasındaki sürekliliği tesis etmektedir. (Ayrıca bkz. Gezik 2022, 363-88 & 2009; Çakmak 2013)

Batın âleminde yer alan jiare karakterleri, Batın ve Zahir arasındaki köprüler olarak, bu düzenin somutlaştırıcılarıdır. Xızır, daima dolaşan ve ihtiyaç anında beliren kurtarıcıdır; Batın’ın sınırsızlığını temsil eder ve Zahir’de taliplerin yaşamına rehberlik eder. Duzgı (Kemerê Duzgı), hem dağ hem genç çoban olarak kişileşmiş bir figürdür; Batın’da iyiliksever varlıkların ordusunu yönetirken, Zahir’de Dersim’in kolektif hafızasında koruyucu bir otoriteyi simgeler. Munzur, insan, nehir ve kurban figürlerinin birleşimiyle Batın’dan Zahir’e akan bereketin kendisidir; onun kutsallığı, doğanın bizzat hakikatin taşıyıcısı olduğunun göstergesidir. Buyer ve Zel gibi kadın figürler ise Batın’da bereket, güzellik ve cazibenin sembolleriyken; Zahir’de kadınların cemlerde ve sosyal hayattaki rollerine kozmik meşruiyet sağlarlar. Raa Haqi düzeninde otorite, tek bir merkezde değil, çoklu ilişkilerde inşa edilir: Cebrail aklın rehberi, Xızır yol gösterici, Duzgı koruyucu, Munzur bereket sağlayıcı, Buyer ve Zel ise toplumsal cinsiyetin kozmik simgeleridir. Zahir’de ise bu otorite, musahiplik, pir-rayber hiyerarşisi, cem ritüelleri ve jiare pratikleri aracılığıyla kurumsallaşır.

Dolayısıyla, Raa Haqi yaratılış mitosu ve onu izleyen Batın-Zahir düzeni, tek bir mutlak otoriteyi değil, çoklu aktörlerin birlikte kurduğu bir ikilik sistemini ön plana çıkarmaktadır. Bu ikilik, hem kutsal mekânlar (jiare) hem de toplumsal kurumlar aracılığıyla sürekli yeniden üretilmektedir. Dersim’in “kutsal toprak” olarak tahayyülü de bu düzenin mekânsal yansımasıdır: Zahir’de Anadolu’nun bir parçası olan Dersim, Batın’da seçilmiş ve korunmuş bir coğrafya olarak kutsal farklılığını sürdürür.

Sonuç

Raa Haqî'de yaratılış mitosu, yalnızca evrenin başlangıcına dair kozmogonik bir anlatı değil, aynı zamanda Dersim topluluklarının kimliklerini, kutsal mekân algılarını ve toplumsal düzenlerini kuran bir epistemolojidir. Haq'ın "varlık sebebi" olarak evreni başlatıp süreci çoklu aktörlere devretmesi, bu inanç sisteminin merkezinde aşkın ve tek merkezli bir Tanrı anlayışından ziyade, dağıtılmış bir otorite fikrinin bulunduğunu göstermektedir. Bu otorite, Batın ve Zahir âlemleri arasında Cebrail, Melek Tavus, Xızır, Duzgı, Munzur, Buyer, Zel ve Ocaklar gibi figürler aracılığıyla dolaşır ve toplumsal düzende musahiplik, pir-rayber hiyerarşisi, cem ve jiare (kutsal mekân ve/veya obje) pratikleri olarak kurumsallaşır.

Mitolojinin en özgün öğelerinden biri, Âdem ile Havva'nın çocuk sahibi olma sürecinde Naciye adlı meleğin devreye girmesi ve bu birleşmeden türeyen soyun Alevilerle özdeşleştirilmesidir. Bu anlatı, Alevilerin kendilerini diğer insanlardan ayıran kutsal bir soy hattına bağlamasına imkân tanır. Böylece Alevilik, Zahir'de sıradan bir topluluk olarak değil, kurtuluşa erecek "Güruh-ı Naci"nin varisleri olarak konumlanır. Bu soy mitosu, Dersim'in "kutsal toprak" olarak tahayyül edilmesiyle uyumlu bir mekânsal farklılık üretir: hem topluluk hem coğrafya "Zahir dünyadan" ayrılmıştır. Bir anlamda dünya içerisinde yeni bir dünya yaratılmıştır.

Raa Haqî yaratılış mitosu, Batın-Zahir ikiliği üzerinden işleyen çok katmanlı bir otorite düzeni kurarak, bireysel inanç deneyiminden kolektif hafızaya uzanan geniş bir etki alanı yaratmaktadır. Rüyalar, jiarelerdeki ritüeller ve sözlü aktarım pratikleri bu mitolojiyi sürekli güncelleyerek topluluğun kimliğini yeniden üretir. Modern dönemde dahi, Dersim'in doğa-kutsal bütünlüğü üzerine kurulu hafıza ve direniş pratikleri, yaratılış mitosunun canlı bir epistemolojik kaynak olarak işlev görmeye devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Raa Haqî'de yaratılış anlatısı, bir başlangıç hikâyesi olmanın ötesinde, kolektif bellek ve kimlik inşası, kolektif duygular ve davranışlar kalıbı, ortak anlam örüntüleri, kutsal mekân algısı ve kolektif direniş hafızası için kurucu bir metin işlevi görmektedir. Bu mitos, Dersim topluluklarının hem geçmişle bağlarını hem de bugünkü varoluş stratejilerini anlamak için vazgeçilmez bir anahtar sunmaktadır.

Kaynakça & İleri Okumalar

Avcı, Neslihan. 2024. "Yaratılış Mitlerinde Rakibeler: Tanrının Özgür Kızı Lilith, Günahkâr Havva ve Ehl-i Beyt Soyu Güruh-ı Naci [Rivals in Creation Myths: God's Free Daughter Lilith, Sinful Eve, and Ehl-i Beyt Lineage Güruh-ı Naci]." Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi / Hacettepe University Journal of Faculty of Letters 41 (1): 262-273. <https://doi.org/10.32600/huefd.1334698>

Campbell, Joseph. 1968a. The Hero with a Thousand Faces. 2nd ed. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Campbell, Joseph. 1968b. The Masks of God: Creative Mythology. Vol. 4 of The Masks of God. New York: Viking Press.

Çakmak, Hüseyin. 2013. Dersim Aleviliği: Raa Haqi. Ankara: Kalan Yayınları.

Eliade, Mircea. 1959. The Sacred and the Profane: The Nature of Religion. New York: Harcourt, Brace & World.

Eliade, Mircea. 1963. Myth and Reality. New York: Harper & Row.

Gezik, Erdal. 2022. “‘Let Me Tell You How It All Began’-A Creation Story Told by Nesimi Kılagöz from Dersim.” Oral Tradition 35 (2): 363-388.
<https://doi.org/10.1353/ort.2022.a905725>

Gezik, Erdal. 2021. “The Kurdish Alevis: The Followers of the Path of Truth (Raa Haq/Riya Heqi).” In The Cambridge History of the Kurds, edited by Hamit Bozarslan, Cengiz Güneş, and Veli Yadırgı, 560-580. Cambridge: Cambridge University Press.

Gezik, Erdal. 2016. “How Angel Gabriel Became Our Brother of the Hereafter (On the Question of Ismaili Influence on Alevism).” British Journal of Middle Eastern Studies 43, no. 1: 56-70.

Gezik, Erdal. 2016. Geçmiş ve Tarih Arasında Alevi Hafızasını Tanımlamak. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gezik, Erdal. 2009. “Nesimi Kılagöz ile Yaratılış Üzerine.” Munzur Dergisi 32: 4-34.

Gezik, Erdal, and Hüseyin Çakmak. 2010. Raa Haqi – Riya Haqi / Dersim Aleviliği İnanç Terimleri Sözlüğü. Ankara: Kalan Yayınları.

Gültekin, Ahmet Kerim. 2025a. “Jiare.” Alevi Encyclopedia. Published July 2, 2025.
<https://www.aleviansiklopedisi.com/en/madde-x/jiare-ziyaret-sacred-places-objects-in-raa-haqi-dersim-alevism-6755/>

Gültekin, Ahmet Kerim. 2025b. “Dersim – Jiar u Diyar: Sacred Geography.” Alevi Encyclopedia. Published July 2, 2025.
<https://www.aleviansiklopedisi.com/en/madde-x/dersim-jiar-u-diyar-sacred-geography-5870/>

Gültekin, Ahmet Kerim. 2021. “Kurdish Alevis: a Peculiar Cultural Identity at The

Crossroad of Multiple Ethno-Politics.” In *The Ethno-Cultural Others of Turkey: Contemporary Reflections*, edited by Ahmet Kerim Gültekin & Çakır Ceyhan Süvari, 39-69. Russian-Armenian University Press, Yerevan.

Gültekin, Ahmet Kerim. 2019. “Kurdish Alevism: Creating New Ways of Practicing the Religion.” Working Paper Series of the HCAS “Multiple Secularities – Beyond the West, Beyond Modernities” 18. Leipzig University.

Yüksel, Emine. 2022. ““We Are the Descendants of Güruh-ı Naci’: The Notion of Güruh-ı Naci in Alevism and Bektashism.” *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association* 9 (2): 307-330. <https://doi.org/10.2979/jottturstuass.9.2.07>